

VIOREL ROTILĂ, PhD Candidate
 Department of Philosophy
 University Dunărea de Jos, Galați

ASPECTE ALE SACRULUI ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ

Abstract

We think the magic gesture it is revealing for the religiosity of the person, and it express adhesion at value. It means much in comparison with the lack of adherence at any values. Through this gesture the person set one point (one of the points) of orientation to conscience. It begins to come a strong meaning in dependency of that others meanings are orientated (maybe all of the others meanings are orientated). Through this gesture the conscience determine a milestone that is sign of one border (of one limit) and point of orientation in the same time. The multitude of magic gestures send to one points of orientation multitude that contribute at the general orientation of conscience. In this way the conscience will be the orientated one (by these meanings) and this orientation mediate the relationship with all the others things; the conscience will aim the things in dependency of this orientation, will constitute them in objects. This strong meanings will form together (sometimes separate) the domains of conscience that are also the roll of one matrix of orientation, inside of what are possible the meanings. The lack of one matrix make impossible any meanings. The meaning have one for..., one dependency of that..., one relation something at something else. In case of the lack of the orientations points, of elements of relations, haven't of that to be relate, the conscience can not give a meaning at the thing, and the thing can not came in the conscience sphere like meaning.

Intenționam să-mi orientez expunerea înspre a indica cât mai multe rămășițe ale religiozității în comportamentul omului areligios contemporan. Mă gândeam să vă vorbesc despre elementele care indică persistența atitudinilor religioase în diferite aspecte ale vieții cotidiene. Însă după ce am identificat o seamă de aspecte ce pot ține de răbufniri ale religiozității, de comportamente religioase camuflate în comportamentul cotidian, am constatat că mă aflu sub dominația cantitativului în dauna analizei de profunzime privind situația sacralului în lumea contemporană. Și atunci m-am decis să dau curs îndemnului lansat de Mircea Eliade în finalul lucrării *Sacral și profanul* unde, după ce indică mai multe manifestări ale religiozității în existența omului profan și lansează ipoteza unei religiozități prăbușită în străfundul inconștientului, spune: „Aici se opresc considerațiile istoricului religiilor; de aici începe misiunea filozofului, a psihologului și chiar a teologului”¹. Deci, voi încerca să indic posibile argumente pentru demonstrarea existenței religiozității și să identific *locul* unde se aceasta se găsește. Pentru a pastra legătura cu modul de gândire a gânditorului român metoda de cercetare va fi cea fenomenologică.

Termenul cheie al argumentării îl reprezintă *religiozitatea*, înțeleasă ca predispoziție a persoanei către sacru și modalități prin care asemenea predispoziție se realizează². Cred că religiozitatea trebuie înțeleasă din două perspective: ca fiind cea care crează religia și ca fiind o nevoie a omului, ca fiindu-i constitutivă, corespunzând unui *ceva* în el, acest *ceva* urmând a-l identifica drept *domeniul religiei* sau, altfel spus, *dimensiunea religioasă a conștiinței*.

Voi vorbi aşadar mai întâi despre situația actuală a trăirilor religioase din perspectiva sociologiei religiei, ale cărei cercetări ne indică o redeşteptare a religiozității (evident, dintr-o perspectivă în special cantitativă). Apoi voi schița conturul a ceea ce numesc *domeniul religiozității* indicând rostul acestuia în orientarea conștiinței. În final îmi voi îndrepta atenția asupra genezei conștiinței în cadrul căreia cred că religia a jucat un rol deosebit de important.

Dilema sociologiei religiei: religia este menită să dispară din societățile umane odată cu modernitatea și cu post-modernitatea? Este procesul de secularizare ireversibil? În clarificarea acestei probleme termenul cheie îl reprezintă nu religia ci religiozitatea

Potrivit lui Peter Berger³ în modernitate secularizarea este însoțită de un proces de contra-secularizare. În același timp, secularizarea nu trebuie văzută ca procesul care pune capăt definitiv religiozității, ea vizând în special anumite forme ale religiei. Dacă secularizarea atinge religia ea nu poate interveni în ceea ce privește religiozitatea oamenilor, care se dezvoltă în acest caz în bună măsură în afara formelor instituționalizate tradiționale (ceea ce explică numeroasele secte religioase și curente para-religioase). Thomas Luckman⁴ este de părere că cu cât societățile umane avansează mai mult cu atât relația dintre individ și ordinea socială ridică mai multe probleme, fiind evidentă criza existenței individuale în epoca modernă. Ronald Inglehart⁵ consideră că manifestările de religiozitate cresc direct proporțional cu incapacitatea persoanei de a „negocia” cu modernitatea.

Sociologii constată o revenire a practicilor religioase, chiar dacă nu justifică toți în același fel acest reviriment. În mod cert evoluțiile recente ale religiozității indică o reconsiderare a sacrului⁶. Consider că dovezile privind revirimentul credinței vin în sprijinul demonstrării ipotezei privind existența unui domeniu *specializat* în conștiință.

Constatarea unui grup unitar de manifestări ale existenței umane subsumate noțiunii de religiozitate ne conduce la ideea existenței unui domeniu al religiei în structura conștiinței ca pol al conștiinței având un rol de orientare și rol funcțional. Cred astfel că religiozitatea este întemeiată pe modul de-a fi al conștiinței, corespunzându-i un domeniu în structura acesteia. Voi vorbi aşadar de domeniul religiei (pentru a acoperi toate formele de religiozitate putem să-i spunem domeniul religiozității) ce corespunde religiozității manifestate, în analiza conștiinței, încercând a-i trasa contururile.

Demonstrarea existenței dimensiunii religioase a conștiinței poate pleca (și) de la urmele pe care aceasta le lasă în celelate domenii ale conștiinței. Altfel spus, ea se arată ca un *loc* către care converg legăturile ce pornesc de la celelate domenii ale conștiinței. Dintr-o perspectivă învecinată, cred că este posibil a identifica acele orientări ale conștiinței care sunt de natură religioasă sau care au conținuturi ori fundalul religios. Drumul de parcurs pornește în acest caz dinspre constituirea obiectualității înspre determinarea categoriilor eidetice care stau la baza acestei constituirii. Pentru anumite regiuni ontologice (dar chiar și pentru regiunea numită *real*) se pot releva categorii eidetice ce *izvorăsc* din dimensiunea religioasă a conștiinței (sau domeniul religiozității⁷). Religia trebuie privită și ca o donare inițială de sens (de metasens); ea a constituit (și constituie încă) un criteriu de ordonare și funcționalizare a conștiinței. Consider aşadar că în apariția conștiinței religia ocupă aşadar un loc foarte important. Tind să cred că religia corespunde unei nevoi a conștiinței (răspândirea ei în timp și spațiu ne îndeamnă să dăm crezare acestei ipoteze); în mod cert ține de posibilul ei⁸. Ceea ce acoperă în special religia este o nevoie de sens a existenței omului, abia pornind de la care pot fi structurate sensuri. Ea asigură astfel o temelie pentru donările de sens ale conștiinței (este simultan matrice și temelie, adică asigură fundalul dar și o „punere în formă” a sensului). Poate că primordială pentru conștiință este întrebarea: De ce? Care exprimă tocmai nevoia de sens a conștiinței⁹. „De ce?” deschide un câmp al conștiinței în care totul poate să se ivească; dar nimic nu va fi zărit în acest câmp dacă nu există un temelie pe care să

se sprijine această întrebare. Acest temei a fost¹⁰ furnizat de către religie; încrederea în raționalitate care caracterizează omul contemporan constituie alternativa actuală pentru funcționarea conștiinței¹¹.

Pentru omul aparținând comunităților arhaice și tradiționale orientarea (în special în spațiu) se făcea în funcție de stâlpul sacru; acesta participa la cosmotizarea haosului prin constituirea unui punct de orientare. Cum putem presupune că rolul văzului era destul de important, este posibil ca această orientare să fi constituit un model plastic pentru orientarea gândirii (a conștiinței), în jurul stâlpului situându-se un pol al (o categorie a polilor) gândirii (Avem în vedere aici modelul unei gândiri bipolare. Spunem „poli” plecând de la ideea polilor existenți pentru fiecare dimensiune a conștiinței, pentru fiecare dintre domeniile ei), celălalt pol situându-se oarecum în indefinit, preluând treptat contururi. Astfel, ne putem imagina pentru început o gândire predominant unipolară, cel de-al doilea pol reprezentând de fapt doar raportări negative la primul. Pe acest mecanism este posibil să fi luat naștere și problema ființei, pentru omul comunităților arhaice contând de fapt *ceea ce este* (partea tare a lui *este* fiind situată în jurul centrului), *ceea ce nu este* (nimicul sau neantul¹²) fiind de fapt *ceea ce nu este acel este*; deci negativul era secundar pozitivului, afirmației. A postula problema neantului în alt mod nu reprezintă decât o indiferență față de sensurile sacre (*tari*) ale lui *este*. Conștiința datorează religiei două tipuri de polarizări: centru-periferie și sus-jos; din anumite perspective ele se suprapun, sus-ul (locul de predilecție al sacrului) fiind legat de centru, iar jos-ul de periferie¹³. Cum orientează credința conștiința? Evident, ea constituie o linie de forță a conștiinței (cel puțin) ce intervine în orientarea sensurilor. O primă variantă: în mod direct sau indirect Dumnezeu există în orice câmp tematic, astfel încât fiecare nou sens va avea o legătură cu Dumnezeu, va fi parte a ordinii sale.

Noesă și noemă în deslușirea semnelor sacrului.

Există o așteptare a sacrului la omul credincios, o disponibilitate pentru receptarea lui, o orientare înspre descifrarea semnelor; fondul este asigurat aici de orice ieșire din cotidianul laic, orice raportare atipică. Imposibilitatea constituirii unui câmp tematic în cotidian lansează un câmp tematic ținând de domeniul religiozității. Omului necredincios imposibilitatea constituirii unui câmp tematic îi induce o buimăceală; scapă parțial din ea adesea prin intermediul unor elemente ce țin tot de religiozitate, de genul paranormalului¹⁴.

Gestul magic este unul revelator pentru religiozitatea individului; totodată, el exprimă adzeiunea la o valoare. El înseamnă mult mai mult decât lipsa aderenței la orice valoare. Prin intermediul lui omul își fixează un punct (unul din punctele) de orientare al conștiinței. El devine un sens tare în funcție de care se orientează alte sensuri (poate toate celelalte sensuri). Prin intermediul lui conștiința își stabilește o bornă care este semn al unui hotar (a unei limite) și punct de orientare în același timp. Mulțimea gesturilor magice trimite la o mulțime a punctelor de orientare care contribuie la orientarea generală a conștiinței. În acest fel conștiința va fi una orientată (de aceste sensuri) și această orientare mediază relația sa cu toate celelate lucruri; conștiința va viza lucrurile în funcție de această orientare, le va constitui în obiecte. Aceste sensuri tari, sub a căror influență cred că iau naștere domeniile conștiinței¹⁵, vor forma împreună (uneori și fiecare separat) domenii ale conștiinței ce au și rolul unei matrici de orientare în interiorul căreia sunt posibile sensurile. Lipsa unei matrici conduce la imposibilitatea oricărui sens. Sensul este un *spre*, un *în funcție de*, o raportare a ceva la altceva. În lipsa punctelor de orientare, a elementelor de raportare, neavând la ce să raporteze ceva, conștiința nu-i poate da un sens, lucrul neputând intra astfel în sfera conștiinței ca sens¹⁶.

Apartenența la o religie, credința, chiar în lipsa unei cunoașteri integrale a doctrinei acesteia, dă un sens existenței individului. Partea necunoscută din doctrină se conturează ca un de-cunoscut oricând accesibil, dar rar accesat. Imaginea de sistem încheșnat dă încredere

credinciosului în relevanța părții care-i este necunoscută din religie și a ei ca întreg; această încredere (ce survine pe fundalul și fondul reprezentat de religie) este o parte a credinței, a conținutului ei. A crede implică și încrederea în ceea ce transmite prin intermediul instituțiilor sale religia. În acest fel ea preia (mai corect spus a creat de la început) o bună parte din fundalul pe care este posibilă apariția obiectului; în fapt, ea constituie lumea (ca o lume) ca rezervor de trimiteri oricând posibile prin intermediul căruia sensul lucrului poate să apară. În extremis putem spune că pentru omul credincios (luăm în considerare aici varianta maximală) religia nu constituie un domeniu al conștiinței ci chiar câmpul și fundal pe care se pot profila domeniile conștiinței ca fonduri; lumea constituie, în acest caz, tocmai ea unul din domeniile conștiinței. „Există o problemă pe care nu am atins-o decât prin aluzii: în ce măsură («profanul») poate deveni în sine («sacru»); în ce măsură o existență radical secularizată, fără Dumnezeu și fără zei, poate fi punctul de plecare pentru un nou tip de «religie?»¹⁷. Un început de răspuns la această problemă îl reprezintă ceea ce am numit *dimensiunea religioasă a conștiinței* sau, în termenii unei *topografii a conștiinței*, *domeniul religiozității din conștiință* argumentat și prin intermediul recursului la analizele sociologice.

Voi încheia parafrazând ceea ce spunea Andrei Pleșu despre omul necredincios, care își face din lumea aceasta o închisoare. Haideți să nu de facem din lumea asta o închisoare!

¹ Mircea Eliade, *Sacru și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 186.

² Elena Iulia Grigoriu, *Religiozitate și creștinism în România postcomunistă*, în *Sociologie Românească*, Vol. I, nr. 3, 2003, pp. 107-108.

³ Peter Berger, *A farglory: the quest for faith in an age of credulity*, Doubleday, New York, 1992

⁴ Thomas Luckmann, *The invisible religion*, MacMillan, New York, 1967.

⁵ Ronald Inglehart, *Modernization and Postmodernization*, New York, Princeton, 1997.

⁶ Elena Iulia Grigoriu, op. cit., p. 104.

⁷ Domeniile conștiinței, cărora le mai spunem și dimensiuni ale conștiinței, considerăm că se află în conștiință, aici în însemnând altceva decât referirea la spațialitate (cel puțin pentru acest stadiu al cercetării), conștiința, pentru a respecta gândul lui Husserl, neavând nici interior și nici exterior, fiind un *non-unde*.

⁸ Mutăm astfel problema cauzalității în sfera posibilului.

⁹ A se vedea și „de ce”-urile copilului care se nasc odată cu nașterea nevoii de sens; în limbajul biologiei am putea spune că filogenia repetă ontogenia.

¹⁰ Credem că, sub o formă sau alta el mai este încă

¹¹ Absurdul de care este preocupat Albert Camus survine tocmai datorită neîntemeierii de care se face vinovat acest temei.

¹² Nu interesează aici diferențele existente între cele două noțiuni.

¹³ Suprapunerea poate fi luată în discuție în cazul religiilor uraniene, în cadrul cărora centrul era și legătura cu partea de sus (uneori el intermedia și legătura sus-jos); pentru religiile chthoniene altele sunt coincidențele.

¹⁴ Credem că paranormalul reprezintă una din formele de exprimare a dimeniunii religioase a conștiinței omului contemporan pretins ateu.

¹⁵ O problemă o constituie excesiva disipare a acestor sensuri tari ce nu permite structurarea unor domenii; și poate aceasta este una din problemele omului arhaic, prin intermediul căreia putem gândi diferența dintre magie și religie spre exemplu.

¹⁶ Este posibil ca el să nu poată fi văzut.

¹⁷ Mircea Eliade, op.cit., p. 8.